

Når tro og kultur møder det skatteretlige dokumentationskrav

Tema 1: Religion i dansk politik, samfund og økonomi

Artiklen analyserer en række retssager, der viser en gruppe danske muslimer ende i skatteretlige problemer, når de følger særlige praksisser fra deres religion og kultur, der besværliggør indsamling af den fornødne skatteretlige dokumentation. I flere sager har muslimske skatteydere argumenteret for, at der bør gælde mere lempelige skatteretlige dokumentationskrav pga. disse praksisser. Artiklen diskuterer domstolenes tilgang til disse argumenter og roser

denne for sin insisteren på en objektiv standard, men kritiserer, at skattemyndighederne i nogle sager har anvendt en mindre neutral sprogbrug. Artiklen opfordrer til bedre oplysning af både borgerne, myndighederne og skatteretlige rådgivere, så muslimer kan vejledes om, hvordan de kan udleve deres praksisser på en sådan måde, at de opnår den fornødne skatteretlige dokumentation.

Denne artikel omhandler en særlig skatteretlig problemstilling for visse muslimske skatteydere, der pga. kulturelle og religiøse traditioner kan finde det umuligt at dokumentere deres indkomst, eller hvor kontanter i deres varetægt stammer fra. Derved risikerer de at blive beskattet af midler, som de ikke ville være blevet beskattet af, hvis de havde sikret sig den fornødne dokumentation.

➤➤ Denne artikel omhandler en særlig skatteretlig problemstilling for visse muslimske skatteydere, der pga. kulturelle og religiøse traditioner kan finde det umuligt at dokumentere deres indkomst, eller hvor kontanter i deres varetægt stammer fra

Artiklen er baseret på 37 sager fra danske domstole samt Landsskatteretten, hvilket dokumenterer en jævnlig forekommende situation. I sagerne har konkrete muslimske skatteydere selv påstået, at særlige kulturelle eller religiøse muslimske praksisser har besværliggjort eller umuliggjort indsamling af den fornødne dokumentation. Helt generelt taber de muslimske parter disse sager, da danske domstole konsistent insisterer på, at skatteyderne skal leve op til dokumentationskravet. Selve retsstillingen for sådanne sager er således ganske klar. Dette gør det påfaldende, at så mange relativt ens sager er blevet præsenteret for domstolene og antyder et ukendskab i dele af det muslimske miljø til retsstillingen.

Formålet med denne artikel er at sætte fokus på dette problem, således at danske skatterådgivere og skattemyndigheder kan medvirke til at overveje, hvordan denne gruppe borgere bedre informeres om det skatteretlige dokumentationskrav og den retlige behandling af disse situationer. Skatterådgivere

MIKELE SCHULTZ-KNUDSEN

Postdoc, Centre for
European and Comparative
Legal Studies,
Juridisk Fakultet,
Københavns Universitet,
mikele.schultz-knudsen@jur.ku.dk

bør ligeledes kende til disse muslimske traditioner, så de kan medvirke til at rådgive om, hvordan sådanne traditioner kan følges på en måde, der sikrer den fornødne skatteretlige dokumentation.

Artiklen identificerer samtidig eksempler på, at muslimske skatteydere har oplevet deres beskrivelser af muslimske traditioner blive betvivlet eller beskrevet som utroværdige af skattemyndighederne. Dette er en uheldig tendens, da det kan give de muslimske skatteydere den opfattelse, at de ikke ville være blevet pålagt beskatningen, hvis myndighederne havde forstået de kulturelle traditioner. Der er ingen grund til at efterlade muslimske skatteydere med denne følelse, da realiteten er, at dansk ret pålægger dem et almindeligt skatteretligt dokumentationskrav, som eksisterer for alle borgere uanset kulturelle traditioner. Det er derfor vigtigt, at der hos skattemyndighederne er et vist kendskab til den faktiske eksistens af sådanne traditioner blandt danske muslimer, således at de ikke møder skatteyderne med uberettiget mistro eller direkte afvisninger af, at sådanne traditioner kan eksistere.

Samtidig er skattemyndighederne dog nødt til kritisk at undersøge skatteyderes påstande. Artiklen gennemgår derfor, hvilke traditioner muslimske skatteydere har påberåbt sig i skattesagerne og kobler disse skatteyderes påstande med viden fra eksisterende litteratur omkring, hvorvidt og hvordan sådanne traditioner eksisterer. På baggrund af dette beskriver artiklen herefter, hvordan danske domstole og myndigheder indtil videre har håndteret denne problemstilling og overvejer slutteligt, hvad der kan gøres fremover.

De identificerede sager

De 37 sager omhandler alle personer, som enten direkte beskriver sig selv som muslimer, eller som refererer til kulturelle praksisser fra majoritets-muslimske lande (primært Pakistan, Tyrkiet, Iran og arabiske lande).

Alle sagerne er identificeret gennem Karnov-databasen, hvor der er søgt efter en række nøgleord, herunder ”muslim”, ”muslimsk”, ”islam” og ”islamisk”, samt på ”kultur” i sammenhæng med de 10 lande, flest indvandrere fra muslimske lande kommer fra (f.eks. Pakistan/pakistansk, Tyrkiet/tyrkisk) i sager fra byretter, landsretter, Sø- og Handelsretten, Højesteret samt Landsskatteretten afgjort senest i 2020. Søgningen identificerede på tværs af retsområder en række danske retssager omhandlende islam og muslimsk kultur, som er beskrevet andetsteds (Schultz-Knudsen, 2021). En af de oftest forekommende sagstyper var disse skatteretlige sager, som derfor særskilt undersøges grundigere i denne artikel.

Artiklen henviser til disse afgørelser med de betegnelser, som de har i Karnov-databasen. For sagerne fra domstolene viser sidste bogstav i betegnelsen, om dommen er afsagt af Højesteret, Østre Landsret, Vestre Landsret eller en byret. Landsskatteretssagerne er markeret med LSR. Hver sag er kun medtalt en enkelt gang, selv hvis den er blevet præsenteret til flere instanser, og nævnes med betegnelsen for den højeste instans.

De relevante regler i dansk ret

Generelt omhandler uenigheden mellem skattemyndighederne og skatteyderne i de identificerede sager, hvorvidt et specifikt beløb er en skattepligtig indkomst eller omfattet af en anden skatteretlig kategori, herunder gaver, lån og opsparinger. Derfor redegøres der her kort for de relevante kategorier.

I dansk skatteret er udgangspunktet, at al indkomst er skattepligtig, jf. statskattelovens (SL) § 4. Dette er også det retlige udgangspunkt for gaver, der dog også er omfattet af en række særregler omkring den præcise beskatning (Michelsen m.fl., 2017: 391). Gaver fra nærtstående familiemedlemmer falder i praksis ind under boafgiftsloven, hvilket betyder, at der ikke betales almindelig indkomstskat, men i stedet en særlig gaveafgift, når gaven overstiger et afgiftsfrit grundbeløb, jf. SL § 5, litra b. Almindelige lejlighedsgaver, f.eks. gaver i anledning af bryllupper, er både skatte- og afgiftsfrie, hvis disse anses for at være af sædvanlig størrelse (Dam m.fl., 2019: 182).

Der er som udgangspunkt heller ingen beskatning af den person, der optager et lån og dermed kommer i besiddelse af et større pengebeløb, jf. SL § 5, litra c. Dette er naturligt, da dette pengebeløb skal tilbagebetales til långiveren på et senere tidspunkt. Imidlertid kan lån fra nærtstående blive anset som en gave, og dermed som afgiftspligtige, især når det vurderes, at lånet ikke reelt forventes at blive tilbagebetalt. For vurderingen mellem om noget er et lån eller en gave, lægges der i praksis vægt på, om forholdet har de for lån sædvanlige karakteristika, herunder gældsbevægelse, samt betaling af renter og afdrag (Michelsen m.fl., 2017: 397).

Der er heller ingen beskatning af opsparinger, f.eks. når en skatteyder allerede har betalt skat af en indkomst, og herefter placerer det resterende beløb på sin opsparingskonto.

Som det ses, vil det således være en økonomisk fordel for en skatteyder, hvis dele af den ”indkomst”, vedkommende ser ud til at have haft i løbet af et skatteår, i stedet bliver anset for værende enten en lejlighedsgave, en gave fra en nærtstående, et lån eller en opsparing af allerede beskattede midler. Dette er netop de muslimske skatteyderes argument i de identificerede sager.

Det er skattemyndighederne, der har den indledende bevisbyrde for, at skatteyderen har haft en større indkomst end selvangivet. Grundlaget for skattemyndighedernes beslutning varierer fra sag til sag, men kan f.eks. skyldes indsætninger identificeret på den muslimske parts bankkonto (TfS 2015.331 B), eller at skattemyndighederne har beregnet, at den selvangivne indkomst ville have medført et urealistisk lavt eller direkte negativt privatforbrug (TfS 2017.195 B). I sådanne situationer vender bevisbyrden hurtigt, og det er f.eks. skatteyderen, der har bevisbyrden for, at en indsætning på vedkommendes bankkonto ikke hidrører fra skattepligtig indkomst, f.eks. ved at dokumentere, at det er en gave eller et lån (Bagge, 2015: 62).

I praksis er det således skatteyderen, som i de ovenfor beskrevne situationer ender med at skulle løfte bevisbyrden for, at et specifikt beløb hidrører fra en gave, et lån eller fra allerede beskattede midler. De identificerede sager viser en række situationer, hvor muslimske skatteydere i forsøget på at løfte denne bevisbyrde henviser til kulturelle og religiøse praksisser som en forklaring på, hvor pengene hidrører fra. I flere sager argumenterer de og deres advokater samtidig for, at det pga. disse praksisser ikke er muligt at levere den sædvanlige dokumentation for pengenes oprindelse, som andre skatteydere ville kunne levere, hvorved de argumenterer for, at der bør være et andet (mere lempeligt) skatteretligt dokumentationskrav for muslimer. De følgende afsnit vil uddybe disse argumenter, samt de konkrete religiøse og kulturelle praksisser, som muslimerne selv henviser til.

Uddybning af muslimers kulturelle og religiøse beskrivelser i skattesager

Islam indeholder ifølge mange fortolkninger ikke kun regler for rent religiøse ritualer såsom fredagsbøn og pilgrimsrejse, men også for hvordan relationer mellem mennesker skal reguleres (Petersen og Vinding, 2020). Det gælder også for finansielle relationer (Brekke og Larsen, 2020). Nogle muslimer har derfor et ønske om at følge religiøse regler, når de f.eks. låner penge eller indgår i andre økonomiske transaktioner.

Eftersom disse relationer også er reguleret af dansk ret, kan der opstå situationer, hvor normerne fra de to systemer ikke harmonerer. Et eksempel er, at mange muslimer er af den opfattelse, at de ifølge islam ikke må betale renter. Da det samtidig ikke er muligt at låne penge rentefrit gennem f.eks. banker og realkreditinstitutioner, ender mange af disse muslimer med ikke at kunne købe et hus (Borchgrevink og Birkvad, 2021). Der opstår således et socialt problem.

Andre problemer kan ligeledes opstå i mødet mellem muslimske praksisser og dansk ret. De identificerede skattesager er et eksempel på et sådant problem, som ikke tidligere er blevet beskrevet i dansk litteratur. Alle disse 37 sager har den overordnede dokumentationsproblemstilling tilfælles, men adskiller sig fra hinanden ift., hvilke praksisser de omhandler. Jeg har identificeret fire hovedgrupper af argumenter, som parterne (og deres advokater) fremsætter. De følgende fire afsnit beskriver disse argumenter og forklarer de praksisser, som de henviser til. Sidst i artiklen er alle 37 sager oplistet, inddelt i disse fire kategorier. Ved analyse af retssager er det nødvendigt at være opmærksom på, at parterne ikke nødvendigvis fortæller sandheden i deres vidneudsagn. I disse afsnit vil jeg imidlertid beskrive argumentet fra de muslimske parter synsvinkel og vil også referere til andre kilder, der bekræfter, at nogle muslimer har disse praksisser. Først i de efterfølgende afsnit om hhv. dommernes og skattemyndighedernes behandling af disse argumenter vil jeg inddrage overvejelser omkring, hvilken betydning det vil have, hvis de konkrete parter i disse sager ikke beskriver deres egne praksisser sandfærdigt.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at det naturligvis ikke er alle muslimer, der følger de her beskrevne traditioner, ligesom de muslimer, der følger sådanne traditioner, ikke alle gør det på præcis samme måde. Mange modstridende fortolkninger af islam eksisterer, og der er f.eks. forskellige holdninger til, om muslimer i Europa må tage rentelån (Caeiro, 2004; Shavit, 2019). Det er derfor heller ikke alle muslimer, der vil opleve de her beskrevne skatteretlige problemer. Vi har desværre meget lidt kvantitativ viden om danske og europæiske muslimers forståelse af islam og ved derfor ikke, hvor stor en andel af muslimer i Danmark, og Europa, der følger disse praksisser (Berger, 2018). Nogle af de beskrevne praksisser er kulturelle praksisser, der derfor potentielt også kan blive fulgt af f.eks. kristne indvandrere.

Hyppigste argument: Familielån, hvor renteforbud og ære forhindrer dokumentation.

I 24 af sagerne forklarer den muslimske part, at den ”indkomst”, skattemyndighederne har identificeret, i virkeligheden kan henføres til lån fra familie eller venner, som skal tilbagebetales, og som derfor ikke er en skattepligtig indkomst. Der er jævnlige tale om lån fra den udvidede familie, herunder onkler, fætre eller f.eks. konens mosters mand (TfS 2015.331 B).

I sig selv er familielån en praksis, som vi fra eksisterende litteratur ved anvendes blandt nogle muslimer (Nadim, 2017). Familielån blandt fjernere familiedlemmer er muligvis mere udbredt blandt muslimer end resten af befolkningen. Dels ses kernefamilien ikke i samme grad som en isoleret økonomisk enhed blandt indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige kulturer (Nadim, 2017), og dels er det potentielt en mulighed for at finansiere større investeringer såsom en bil eller et hus uden om rentebaserede banklån.

Problemet i disse retssager er imidlertid, at lånene er indgået på en måde, som gør det svært – nærmest umuligt – for de muslimske parter at dokumentere, at indkomsten faktisk kommer fra sådanne lån. Først og fremmest er der sjældent foretaget løbende rentebetalinger, hvilket de muslimske parter jævnligt forklarer med direkte henvisning til Koranen, hvorved de gør gældende, at islam har et renteforbud (TfS 2010.1000 B, TfS 2014.849 B, TfS 2015.331 B). Et endnu større problem er, at der sjældent er indgået skriftlige låneaftaler, ligesom der ofte slet ikke er indgået aftale om en bestemt tilbagebetalingsdato. I stedet er det blot aftalt mundtligt, at låneren skal betale pengene tilbage, når de har mulighed for det (TfS 2009.163 H, TfS 2015.331 B, TfS 2017.685 B). Parterne påstår ikke, at islam forbyder skriftlige låneaftaler, men i mange af sagerne henviser de til, at det ville være ærekrænkende at bede sit familiedlem underskrive en kontrakt. Et citat fra TfS 2009.163 H belyser denne argumentation: *”Han er muslim og tilhører en kultur, hvor det er forbudt at kræve renter, og hvor det er ærekrænkende at forlange, at der skal ske tilbagebetaling til et bestemt tidspunkt, idet lån ydes ud fra en nødretlig betragtning og skal betales tilbage, når låntager er i stand til det.”* En lignende argumentation ses i TfS 2017.301 B: *”Der blev ikke i forbindelse med långivningen aftalt renter*

eller forfaldsdato. Hans brødre ville i såfald ikke være hans brødre. Han havde heller ikke nogen forventninger om, hvornår han fik pengene tilbage. Han ville få pengene tilbage, når hans brødre fandt, at de havde mulighed for at betale dem tilbage.”

Der blev ikke i forbindelse med långivningen aftalt renter eller forfaldsdato. Hans brødre ville i såfald ikke være hans brødre

I tillæg til dette er pengeoverførslerne ofte sket kontant, hvilket i nogle sager forklares som værende en kulturel praksis (TfS 2017.195 B, TfS 2017.685 B), mens der i andre sager henvises til praktiske erfaringer fra Mellemøsten med ikke at kunne stole på banker (TfS 2007.916 V, TfS 2010.1000 B). Det er velkendt, at der i mange udviklingslande, herunder MENA-landene, er en udbredt uformel økonomi med mange kontantbetalinger (Mills, 2017; Ezzelden, 2019).

I en enkelt sag (U 2009.163 H) forklarede de muslimske parter, at det identificerede beløb på deres bankkonto reelt var en fælles familieopsparing, som den udvidede familie (en række voksne børn og deres forældre) alle indbetalte til løbende, og som skulle bruges til at dække større udgifter f.eks. til bryllupper. Heller ikke her var der dokumentation for betalingerne, da opsparingen oprindeligt var foregået i en kasse med kontanter. Sådanne familieopsparinger er almindelige i mange udviklingslande og blandt immigranter i Europa. Det samme er ROSCAs (rotating saving and credit associations) (Nenova m.fl., 2009; Sandsør, 2010; Shaffer, 2012). Dette er relativt uformelle aftaler mellem familiemedlemmer eller større grupper af bekendte, hvorefter alle indbetaler et beløb til puljen regelmæssigt, f.eks. hver måned. Hver måned går hele beløbet så til en enkelt person. Dermed oplever alle i løbet af bidragsperioden at modtage et større beløb, der f.eks. kan bruges til at finansiere et bryllup eller udbetaling på et hus. I et tidligere interviewstudie blandt en række muslimer, herunder imamer, islamiske lærere og jurister, bekræftede nogle af disse almindeligheden af sådanne puljer eller familielån blandt muslimer i Danmark (Schultz-Knudsen, 2021: 311).

I enkelte af sagerne går lånet den modsatte vej, og de muslimske parter forklaring er, at de identificerede betalinger reelt er deres familiemedlemmers tilbagebetaling af lån som de muslimske parter har ydet dem tidligere. Dette ses f.eks. i SKM 2005.379 Ø, som omhandler en mand, der påstod at have modtaget arv fra Egypten efter islamiske retningslinjer. Han havde dog ladet sin søster i Egypten beholde hans del af arven i over 15 år efter dødsfaldet og havde ingen dokumentation for, hvad der var sket med pengene i denne periode.

Rentefrie familielån er som udgangspunkt ikke beskatningspligtige, hvis de udformes på korrekt vis som f.eks. et anfordringslån (Juridisk Vejledning, 2021: C.A.6.1.7). Ved et sådant lån er der ikke aftalt en bestemt tilbagebetalingsdato. I stedet kan långiver på et hvilket som helst tidspunkt kræve lånet

tilbagebetalt. En sådan ordning giver således mulighed for en del af de lånekonstruktioner, som de muslimske parter påstår, at de har forsøgt at skabe. Imidlertid gør kombinationen af kontante overførsler og manglende lånedokumenter det i alle disse sager meget svært for de muslimske parter at dokumentere, at disse penge faktisk stammer fra lån. I de efterfølgende afsnit vil det blive vist, at det samtidig er et problem for de muslimske parter, at disse praksisser bl.a. med familielån uden forfaldsdato ofte fremstår usædvanlige og (derfor) utroværdige for skattemyndighederne.

Et andet argument: Traditioner om kontante bryllupsgaver og bryllupsgavelån

En anden gruppe sager, med i alt otte sager (hvoraf to også er nævnt ovenfor), omhandler festgaver i forbindelse med bryllups- og omskæringsfester. Festerne omhandler begivenheder, der indeholder en religiøs betydning og religiøse ritualer. Selve bryllupsfesten (walima) ses som en religiøs tradition (Brakel, 2004) og er nævnt i islams primære kilder. Alligevel er de konkrete bryllupstraditioner ofte stærkt påvirket af den lokale kultur. Disse sager strækker sig over kulturer fra flere muslimske lande (Iran, Tyrkiet og Pakistan), men gavepraksisserne minder i høj grad om hinanden. Generelt set fortæller de muslimske parter, at det er normalt i deres kulturer at invitere over 1.000 mennesker til sådanne fester, og at traditionen er, at hver familie giver pengegaver. Dette er velkendte praksisser (Schultz-Knudsen, 2021) og kan åbenlyst lede til et ganske betydeligt samlet kontantbeløb. I en af sagerne påstod den muslimske part at have modtaget 370.000 kr. gennem en sådan fest (TfS 1999.556 Ø), mens det i en anden sag var 250.000 kr. (SKM 2016.545 B). I en tredje sag blev det forklaret, at partens datter havde modtaget 1 million kr. i kontanter (LSR 2013.09-0219786).

➤➤ Generelt set fortæller de muslimske parter, at det er normalt i deres kulturer at invitere over 1.000 mennesker til sådanne fester, og at traditionen er, at hver familie giver pengegaver

Imidlertid forklares det også i flere af disse sager, at disse festgaver moralsk set mere skal forstås som et lån. Det noteres således ved festerne omhyggeligt, hvor mange penge der er blevet givet fra hver enkelt familie, og når denne familie senere selv holder en fest, er der en klar forventning om, at man giver det samme beløb tilbage igen. I den ene sag blev det således forklaret, at der allerede var tilbagebetalt 20.000 kr. i løbet af de to år, der var gået siden festen (TfS 1999.556 Ø). I praksis minder disse praksisser således ganske meget om de pengepuljer, som blev beskrevet ovenfor, hvor alle løbende betaler små betalinger og så på et tidspunkt selv modtager et meget stort beløb. I en af sagerne forklares det også, at bryllupsgaverne derfor ikke tilhører brudeparret, men den ene af disses forældre, da det er dem, der har ansvaret for senere at betale penge på hele familiens vegne til de andre familier (SKM 2016.545 B). Denne holdning er dog ikke fælles i alle sager. I alle disse sager om gaver har

de muslimske parter igen betydelige problemer med at dokumentere, at pengene faktisk stammer fra sådanne fester, da de igen er givet kontant og uden en skriftlig aftale om senere tilbagebetaling.

Denne praksis med, at festgaver reelt er et lån, kan fremstå ganske usædvanlig for danske skattemyndigheder. Det er imidlertid en så udbredt praksis, at den også er blevet drøftet blandt islamiske lærde, hvoraf nogle har konkluderet, at der kan være en decideret religiøs pligt til at tilbagebetale de modtagne beløb på et senere tidspunkt, eller når ”gavegiveren” beder om at få pengene tilbage, fordi denne forståelse er en stærk sædvane i nogle kulturer (IslamQA.info, 2012). Det er således en velkendt praksis, der har eksisteret i århundreder.

Udgangspunktet i dansk ret er som ovenfor beskrevet, at der ikke skal betales skat af almindelige lejlighedsgaver modtaget f.eks. ved et bryllup (Juridisk Vejledning, 2021: C.A.6.3.1). Hvis en enkelt person giver 250.000 kr. som bryllupsgave, vil det ikke være en almindelig lejlighedsgave og vil derfor blive beskattet. Hvis derimod 1.000 mennesker uafhængigt af hinanden møder op til en bryllupsfest og giver 250 kr. i gave hver, så kan de potentielt hver for sig være almindelige lejlighedsgaver. Problemet opstår, hvis gavemodtageren dagen efter festen indsætter 250.000 kr. på sin bankkonto og herefter ikke kan dokumentere, hvor pengene kommer fra.

Et tredje argument: Kontantopsparinger pga. kulturel uvilje mod banker

I en tredje gruppe, bestående af tre sager, var hverken lån eller store gaver det centrale spørgsmål. De handlede i stedet om opsparing. De muslimske parter i denne gruppe sager forklarede, at de i høj grad anvendte kontanter pga. kulturelle årsager, og at de løbende havde hævet deres indkomst fra deres kontoer og derfor over mange år havde opbygget en stor kontant opsparing. De påstod derfor, at de identificerede penge var allerede beskattede midler. Det er som nævnt ovenfor almindeligt i mange muslimske lande, og derfor også blandt nogle indvandrere, at anvende kontanter og at spare penge op uden for banken.

Et fjerde argument: Religiøse donationer og kultur for forsørgelse af andre husstande

To sager omhandler bidrag og forsørgelse mellem familiemedlemmer og således igen om en større sammenblanding af økonomien mellem familier. I den ene sag blev det forklaret, at det omstridte beløb stammede fra udeboende børn, der bidrog økonomisk til deres forældres økonomi, hvilket der ifølge den muslimske part kulturelt var kutyme for (LSR 2012.11-03917). I den anden sag var det modsat den muslimske parts far, der havde bidraget økonomisk til hendes underhold, hvilket ligeledes blev beskrevet som kulturelt almindeligt. Dette er, som diskuteret senere i denne artikel, en af de få sager, som de muslimske parter vinder, da overførslen kunne dokumenteres (LSR 2015.13-0189961).

To andre sager handler om økonomiske donationer, som en enkelt person skulle sende til udlandet på vegne af en større gruppe af personer. Den ene sag omhandler en specifik islamisk praksis. I denne sag var en muslimsk part, der skyldte penge i skat, blevet fundet med ca. 28.000 kr. i kontanter på sig under en udlægsforretning (SKM 2010.761 Ø). Den muslimske part påstod, at dette var ”Zakat ul Fitr”, der således ikke tilhørte ham. Under retssagen beskrives dette som en ”muslimsk skat”, men det er reelt en almisse, som en del fortolkninger af islam anfører, at muslimer har pligt til at betale ved afslutningen af Ramadanen (Salamon, 2021). I denne sag påstod den muslimske part, at han havde indsamlet pengene i en moske, og at han skulle videresende pengene til nødhjælp i Marokko. Han havde ikke givet bidragsyderne nogen kvittering for modtagelsen af pengene, men flere vidner i retssagen bekræftede hans fortælling. Zakat ul Fitr er en meget udbredt praksis blandt muslimer, ligesom det også er almindeligt, at der indsamles penge i moskeer, f.eks. ved at lade en kasse gå rundt blandt deltagerne. Igen stemmer den muslimske parts forklaring således med praksisser, som vi ved eksisterer blandt muslimer (Kühle og Larsen, 2019: 154).

Domstolenes behandling og muslimernes retsstilling

Gennemgangen ovenfor viser, at der overordnet set ikke er nogen tvivl om, at de praksisser, som beskrives, eksisterer blandt nogle danske muslimer. Der er således en realitet i, at nogle muslimer ofte anvender kontanter, at nogle tager familielån og sammenblander deres økonomier med den bredere familie, at nogle holder meget store bryllupsfester og derfor samlet set modtager store bryllupsgaver i kontanter og guld, ligesom der i nogle kulturer er en fast sædvane for at opfatte disse gaver som lån, der skal tilbagebetales. Ligeledes sker det i praksis ofte, at Zakat indsamles kontant i moskeerne.

Imidlertid betyder dette naturligvis ikke, at disse påstande også er sande i hver enkelt retssag. Netop fordi dette er veletablerede kulturelle normer, er det også muligt, at en konkret muslimsk part vælger at referere til disse kulturelle og religiøse normer i et forsøg på at dække over, hvor pengene i den konkrete sag kommer fra. I nogle af disse sager kan der være tale om ulovlige indtægter eller skattepligtige indtægter, som forsøges skjult med henvisning til udbredte kulturelle normer.

Det er således umuligt for os at vide, hvilke af disse sager der omhandler personer, der opfinder en god historie, der trækker på kulturelle og religiøse normer, og hvilke af disse sager der omhandler personer, der ”uberettiget” er landet i skattemæssige problemer, udelukkende fordi de har fulgt anderledes kulturelle normer.

Domstolene er imidlertid nødt til at tage stilling, når de præsenteres for disse sager. Retspraksis på dette område er meget konsistent på tværs af sagerne. Der gælder ikke et mere lempeligt dokumentationskrav for muslimer. Dette er direkte slået fast i TfS 2009.163 H, der må anses for den toneangivende dom på dette område. Både parten selv og tre vidner havde i sagen argumenteret for,

at det var imod deres kultur og religion at kræve renter, at forlange tilbagebetaling af lånet på et bestemt tidspunkt og at indgå skriftlige låneaftaler. Parten påberåbte sig derfor religionsfriheden og diskriminationsforbuddet i Grundlovens § 70 som beskyttelse mod at skulle levere dokumentation. Højesteret afviste dette argument og slog fast, at: ”*Det bemærkes herved, at almindelige skatteretlige dokumentationskrav gælder uanset trosbekendelse, jf. Grundlovens § 70*”. Tidligere i sagsforløbet havde Højesteret også afvist indkaldelsen af en kulturel ekspert til at forklare disse kulturelle og religiøse normer, da Højesteret anså normerne for at være uden betydning for sagen (TfS 2006.285 H).

Linjen i denne dom følges fuldstændigt entydigt og loyalt i alle de øvrige afgørelser. Dermed opretholder domstolene et krav om dokumentation, også i situationer hvor skatteyderen af religiøse og kulturelle årsager ikke har en sådan dokumentation. De muslimske parter taber derfor næsten alle de sager, som jeg har identificeret. Dog vandt den muslimske part delvist i TfS 2010.1000 B, hvor han formåede at dokumentere lån fra sin søn og sin nevø, men ikke formåede at dokumentere et langt større lån fra sin mor (heller ikke ved ankesagen i landsretten, TfS 2011.685 Ø). I TfS 2007.916 V var nogle lån også blevet dokumenteret ved Landsskatteretten, mens de lån, som sagerne ved byretten og landsretten omhandlede, ikke kunne dokumenteres. I LSR 2018.17-0989168 dokumenteredes et lån fra partens far, bl.a. fordi der kunne fremlægges gældsbreve, ligesom en revisor afgav forklaring om, at han havde været tilstede ved underskriften. I LSR 2015.13-0189961 kunne det dokumenteres, at indsætningerne på partens bankkonto harmonerede tidsmæssigt med checks udskrevet fra hendes fars konto, hvorved betalingerne blev anset som gaver fra ham. De øvrige sager tabes, på trods af at de muslimske parter i mange af sagerne møder op med vidner, som forklarer samstemmende med dem om lånene og om de kulturelle og religiøse normer. I flere sager har de også formået på efterkrav at udarbejde lånedokumenter, hvor begge parter i låneaftalen har bekræftet eksistensen af lånet, men dette ses heller ikke som god nok dokumentation for, at pengene faktisk stammer fra et sådant lån. Sagerne må generelt betragtes således, at hvis der ikke allerede eksisterer dokumentation, før skattemyndighederne fatter interesse for transaktionerne, så er det stort set umuligt at fremstille god nok dokumentation efterfølgende.

Sagerne belyser et fænomen, der potentielt er meget problematisk for danske muslimer. Selvom vi ikke kan vide med sikkerhed, om de muslimske parter i disse sager reelt har modtaget lån, bryllupsgaver, Zakat etc., så ved vi i hvert fald, at der er mange andre muslimer, der må antages at følge disse kulturelle og religiøse normer, og som således ville have meget svært ved at dokumentere ophavet til de ganske store pengebeløb, som de kan have modtaget. For sådanne skatteydere er det naturligvis problematisk, hvis de beskattes af f.eks. lånte penge, som de skal tilbagebetale senere. Det skader låntagers økonomi, men også långiver vil formentligt ofte skulle vente endnu længere på at kunne få sine penge tilbage, hvis de nogensinde kan tilbagebetales. Beskatning af bryllupsgaver, især i en situation hvor modtageren forventes at give beløbet tilbage senere, er naturligvis ligeledes problematisk for personen. Det samme

er tilfældet for f.eks. Zakat-donationer i en moske, som en privatperson bliver bedt om at videreformidle til udlandet.

➤ **Hvis domstolene valgte at acceptere sådanne kulturelle forklaringer og dermed accepterede, at nogle danske muslimer pga. kulturelle og religiøse normer ikke behøvede at levere samme dokumentation som andre, ville det åbne en ladeport for, at kriminelle og skattesnydere blot kunne henvise til kulturelle normer og slippe for at dokumentere deres indtægt**

Det er svært at se et godt alternativ til domstolenes behandling. Hvis domstolene valgte at acceptere sådanne kulturelle forklaringer og dermed accepterede, at nogle danske muslimer pga. kulturelle og religiøse normer ikke behøvede at levere samme dokumentation som andre, ville det åbne en ladeport for, at kriminelle og skattesnydere blot kunne henvise til kulturelle normer og slippe for at dokumentere deres indtægt. Det kan naturligvis ikke accepteres. De muslimske parter er nødt til at leve op til det almindelige dokumentationskrav. I afslutningen af denne artikel vil jeg derfor argumentere nærmere for, at den bedste fremtidige løsning er at forsøge at forhindre sådanne situationer, allerede inden de når til domstolene, bl.a. gennem større oplysning og udvikling af dokumenter, der kan levere den nødvendige dokumentation.

Anvender domstole og skattemyndigheder en objektiv standard?

Domstolenes sprogbrug og formelle behandling af disse sager er således neutral, da der blot henvises til en objektiv dokumentationsstandard, der gælder for alle. Domstolene tager konsistent ikke særlige hensyn til muslimernes kulturelle og religiøse normer, men de kritiserer heller ikke disse praksisser. Dette understreges af et senere interview med en af højesteretsdommerne i den to-neangivende TfS 2009.163 H, hvor dommeren på eget initiativ fremhævede sagen som et eksempel på en sag, der berørte ham, fordi skatteyderen var endt i en uheldig situation. Dette ændrede imidlertid ikke på det objektive faktum, at parten stadig manglede den nødvendige dokumentation, og at Højesteret derfor ifølge de juridiske regler var nødt til at lade den muslimske part tabe (Kongsgaard, 2019). Det er således det objektive dokumentationskrav, som der lægges vægt på, og ikke f.eks. en mistro over for eksistensen af de praksisser, som muslimerne beskriver.

Det har ikke været muligt for mig at vurdere, om domstolene mere uofficielt pålægger de muslimske parter en større dokumentationsbyrde, end andre pålægges, f.eks. fordi dommerne ubevidst finder de muslimske parters kulturelle fortællinger mere usædvanlige og svære at tro på. Intet tyder direkte på dette. I dansk skatteret er der helt generelt en ganske streng bevisbyrde for skatteyderen (Michelsen, 2017: 1326), hvorfor resultatet i de identificerede sager ikke fremstår usædvanligt. En reel afklaring af dette spørgsmål vil dog

kræve en større undersøgelse og sammenligning med bevisvurderingen i andre skattesager.

Modsat domstolene argumenterer skattemyndighederne i nogle af de identificerede sager mere subjektivt omkring de konkrete kulturelle praksisser. I stedet for helt at ignorere de kulturelle argumenter og blot fokusere på det objektive krav om dokumentation, så vælger skattemyndighederne (eller deres advokater) i disse sager at diskutere de beskrevne muslimske praksisser og erklære dem ”usædvanlige” og ”usandsynlige”.

Dette ses f.eks. i følgende citat fra skattemyndighedernes argumentation i TfS 2017.301 B:

Det er i det hele usædvanligt og usandsynligt, at [Sagsøger] udlånte 300.000 kr. i kontanter, at han ikke sikrede sig dokumentation for låneforholdene i form af gældsbreve eller andet, at [Sagsøgers bror] skulle have haft 120.000 kr. liggende i kontanter i en periode på næsten 2 år, at [Sagsøgers anden bror] skulle have brugt 180.000 kr. på et ikke-registreret bryllup for derefter at tilbagebetale (det brugte) beløb i kontanter, og endeligt at [Sagsøger] har valgt at indsætte de kontante midler over tre omgange i stedet for på en gang. Tilsyneladende er der heller ikke aftalt renter eller tidspunkt for tilbagebetaling. Det forekommer også ganske usædvanligt.

Underforstået, at de muslimske parter forklaringer betragtes som utroværdige. Problemet er imidlertid, at denne vurdering er baseret på, at de beskrevne handlinger ikke er sædvanlige i den danske majoritetskultur. Vi har set ovenfor, at disse praksisser faktisk er ganske sædvanlige blandt nogle muslimer. I nogle af retssagerne argumenterer muslimerne også direkte imod disse argumenter ved at slå fast, at disse praksisser er sædvanlige blandt muslimer (TfS 2014.849 B). Det samme ses i LSR 2018.14-3370464, hvor skatteyderen anfører:

Det forhold, at der ikke udstedes hverken gældsbreve, lånedokumenter eller andre dokumenter til sikkerhed for gældsforholdets beståen, er således en fast forankret del af den tyrkiske kultur og på ingen måde usædvanlig.

I en af sagerne (TfS 2012.747 B) er der i Karnovs referat af sagen optrykt citater fra et mødereferat, som skattemyndighederne har skrevet efter et indledende afklarende møde med de muslimske parter. Referatet indeholder i flere tilfælde adskillige udråbstegn efter de muslimske parter forklaringer (og endda et ”?!!!” og et ”?!!?”), hvilket fremstår uprofessionelt og understreger den mistro, danske muslimer kan blive mødt med af skattemyndighederne. Et af citaterne i referatet er således:

I forhold til redegørelsen for, hvad de mange penge er brugt til, kommer de med en lang forklaring om, at de i deres kultur hjælper hinanden. Eksempelvis har [Sagsøger] i flere år boet hos [Sagsøgers bror og svigerinde] – gratis – og tilmed fået lommepenge af dem!

Der er tidspunkter i de muslimske parters forklaringer i denne sag, hvor de tilsyneladende skifter forklaring om andre forhold. Det er imidlertid svært at se, hvorfor det skal fremhæves med udråbstegn, at en yngre bror af kulturelle årsager bliver forsørget af sin ældre bror.

Da domsreferaterne i Karnov-databasen ikke indeholder en fuldstændig gengivelse af alle sagens argumenter, og i nogle tilfælde kun meget kort opsummerer skattemyndighedernes position, er det ikke muligt på basis af dette materiale at vurdere, hvor ofte skattemyndighederne beskriver muslimske praksisser som usædvanlige. Det er muligvis ikke en generel tendens. Det er dog problematisk, at skattemyndighederne i disse konkrete sager drager selve den kulturelle praksis i tvivl eller bedømmer den ud fra, hvad der er normalt i majoritetskulturen, i stedet for blot objektivt at fastholde, at skatteyderne ikke har den nødvendige dokumentation for deres forklaringer. Skattemyndighedernes tilgang giver samtidig også indtryk af ukendskab til, at danske muslimer har disse praksisser. Det faktum, at danske muslimer er nødt til at forklare relativt almindelige kulturelle praksisser til skattemyndighederne, og at de selv på et meget sent tidspunkt i sagsbehandlingen (efter sagen er nået til domstolene) stadig skal mødes med kommentarer om, at praksisserne er ”usædvanlige”, giver næppe disse muslimer indtryk af en neutral, objektiv og retfærdig sagsbehandling, der behandler alle skatteydere ens uanset deres religiøse og kulturelle ståsted.

I en sag fra 2021 (LSR 2021.20-0047230, der ikke er medtalt i de 37 sager, da opgørelsen kun medtog sager til og med 2020) fremgår det klart, at selv partens advokat har mistet tiltroen til skattemyndighederne, eftersom denne skriver:

Helt overordnet udviser SKATs forslag til afgørelse en eklatant mangel på respekt for andre landes kultur og måde at gøre tingene på. SKAT demonstrerer en totalt manglende evne og vilje til at forstå, at menneskene i andre lande, herunder Irak, agerer anderledes end man gør i Danmark, når der er tale om familielån.

Det er vigtigt at slå fast, at alternativet til at beskrive muslimers praksisser som usædvanlige og utroværdige ikke er at acceptere det juridiske argument om, at de ikke skal dokumentere deres påstande. Domstolene viser i de identificerede sager en objektivt formuleret mellemvej, hvor myndighederne kan behandle alle kulturelle og religiøse normer ens, men stadig slå fast, at der mangler den fornødne dokumentation. Samme linje virker skattemyndighederne også til at have i flere af sagerne.

➤➤ Det er vigtigt at slå fast, at alternativet til at beskrive muslimers praksisser som usædvanlige og utroværdige ikke er at acceptere det juridiske argument om, at de ikke skal dokumentere deres påstande

En fremtidig håndtering

Vi har nu set, hvilke argumenter de muslimske parter kommer med, samt hvorledes domstolene og skattemyndighederne har håndteret dem.

Det er svært at se et godt alternativ til domstolenes tilgang. Hvis en muslimsk part i disse sager ingen dokumentation for sin forklaring har, så kan der ikke gøres meget, når sagen allerede er i gang. Derfor bør en fremtidig indsats først og fremmest ligge i at forhindre, at sagerne kommer til at opstå. Her er der behov for en oplysningsindsats. Advokater, skattemyndighederne, undervisere etc. bør medvirke til at skabe opmærksomhed om denne problemstilling og behovet for at skabe dokumentation.

Der er ikke noget decideret religiøst forbud i islam mod at indgå skriftlige låneaftaler. Det opfattes imidlertid i nogle grupperinger som ærekrænkende at kræve en underskrift på en aftale, fordi dette opfattes som om, at den ene part ikke stoler på den anden. Hvis begge parter imidlertid er bekendt med, at der er behov for en skriftlig aftale for skattemyndighedernes skyld, vil det potentielt kunne afvæbne denne følelse af ærestab, da der vil være en ikke-anklagende begrundelse for at foreslå en skriftlig aftale.

Der er også et behov for yderligere juridisk arbejde omkring, hvilke konstruktioner der kan gøres lovlige hvordan. Bryllupsgavesituationen er mere kompliceret end lånesituationen, fordi det involverer mange flere personer. Der er næppe stor interesse i det muslimske miljø for at skabe processer, hvor 1.000 familier alle skal underskrive dokumenter midt under et bryllup for at bekræfte, at de hver især har givet 250 kr. i gave. Bedre vejledning fra skattemyndighederne om, hvilken dokumentation der kan accepteres i disse situationer, kunne være nyttig. Der foregår også meget større gaveudvekslinger, hvor den nærmeste familie kan overdrage endog meget værdifulde guldgaver til hinanden. Det er slet ikke sikkert, at sådanne gaver vil kunne anses for sædvanlige lejlighedsgaver. Det vil være relevant med en dybere juridisk afklaring af dette, herunder af om den skatteretlige vurdering af, hvornår en gave er en "sædvanlig" lejlighedsgave, også kan afhænge af parternes kulturelle sædvaner (hvilket ikke er det samme som at acceptere et andet dokumentationskrav for personer fra disse kulturer).

➤➤ **Det ville være formålstjenstligt, at der var en eksisterende forståelse i systemet, eller at der er kulturelle eksperter eller eksisterende litteratur, som myndigheder og domstole kan trække på for at forstå disse praksisser og deres udbredelse**

Der er imidlertid også en oplysningssag i forhold til myndigheder og domstole, som i højere grad bør være bekendt med, at disse kulturelle praksisser eksisterer. Det ville være formålstjenstligt, at der var en eksisterende forståelse i systemet, eller at der er kulturelle eksperter eller eksisterende litteratur, som myndigheder og domstole kan trække på for at forstå disse praksisser og

deres udbredelse. Hvis en borger oplever, at skattemyndighederne eller domstolene ikke forstår sagens faktum eller reagerer med mistro, når borgeren forklarer om handlinger, der af denne opfattes som helt normale, så vil det ikke være overraskende, hvis borgeren mister tiltroen til, at de får en retfærdig sagsbehandling.

Et behov for en forebyggende indsats

Denne artikel har dokumenteret, at nogle danske muslimer kan risikere at lande i skattemæssige problemer, fordi visse praksisser fremstår usædvanlige for skattemyndighederne, og fordi disse praksisser sjældent efterlader skriftlig dokumentation for økonomiske transaktioner.

Det er langt fra alle retssager, der offentliggøres i Karnov-databasen, hvorfor mange andre sager kan eksistere. Denne artikel har også kun opfanget de sager, hvor de muslimske parter har haft de fornødne ressourcer til at påklage afgørelsen fra skattemyndighederne til Landsskatteretten, samt hvor de ikke på forhånd efter juridisk rådføring er nået frem til, at dette er nyttesløst. Endelig har artiklen naturligvis ikke opfanget de mange tilfælde, hvor skattemyndighederne endnu ikke har opdaget eller reageret på muslimer, der ikke har den fornødne dokumentation. Det er således sandsynligt, at langt flere danske muslimer rammes eller er i risiko for senere at blive ramt af disse skatteretlige problematikker.

Dette viser behovet for større oplysning om denne problemstilling både til myndighederne, borgerne og borgernes rådgivere. Hvis denne problemstilling skal afhjælpes, skal det ikke ske ved at skabe anderledes dokumentationskrav for forskellige grupper i samfundet, men ved at gribe ind tidligere i processen og få vejledt disse danske muslimer om, hvordan de kan udleve deres kulturelle og religiøse praksisser på en sådan måde, at de opnår den fornødne skatteretlige dokumentation. En afhjælpning af dette problem bør være en prioritet inden for skatteretsfeltet.

Øversigt over identificerede sager

Familielånsager

Domstolene: SKM 2005.379 Ø, TfS 2007.916 V, TfS 2009.163 H (processuelt spørgsmål: TfS 2006.285 H). U 2009.163 H, TfS 2011.685 Ø (byretssagen: TfS 2010.1000 B). TfS 2012.747 B (se også LSR 2011.11-02850). TfS 2013.595 B (se også LSR 2017.13-4883835). TfS 2014.849 B (se også LSR 2013.11-0301412). TfS 2015.331 B, TfS 2017.195 B (se også LSR 2015.13-4777462). TfS 2017.301 B, TfS 2017.685 B (se også LSR 2015.12-0272905). TfS 2018.4 B, TfS 2018.533 B, TfS 2018.586 B (se også LSR 2016.14-3295604). SKM 2019.425 B, SKM 2019.426 B.

Landsskatteretten: LSR 2008.07-01936, LSR 2012.11-04526, LSR 2016.14-0044209, LSR 2018.17-0989168, LSR 2018.14-3370464, LSR 2020.19-0109596, LSR 2020.20-0041787

Gavesager

Domstolene: TfS 1999.556 Ø, SKM 2016.545 B, TfS 2017.610 Ø (byretssagen: TfS 2017.66 B). TfS 2017.685 B (også blandt lånesagerne). SKM 2019.427 B, SKM 2019.425 B (også blandt lånesagerne).

Landsskatteretten: LSR 2013.09-0219786 (samme sagskompleks: LSR 2013.09-0219807). LSR 2015.13-0074166.

Opsparingssager

Landsskatteretten: LSR 2014.12-0230019, LSR 2019.18-0000570, LSR 2019.18-0032605

Forsørgelses- og donationssager

Domstolene: SKM 2010.761 Ø.

Landsskatteretten: LSR 2012.11-03917, LSR 2015.13-0189961 (samme sagskompleks: LSR 2015.13-0190054). LSR 2020.19-0056340

Litteratur

- Bagge, Torben (2015), "Bevis for faktum i skattesager med fokus på bevisbyrdens placering", *Revision & Regnskabsvæsen*, 84(5): 57-66.
- Berger, Maurits S. (2018), "Understanding Sharia in the West", *Journal of Law, Religion and State*, 6(2-3): 236-73.
- Brekke, Torkel og Malik Larsen (2020), "Allah, Villa, Volvo: Muslim professionals in the Nordic countries and their financial attitudes and practices", *Open Library of Humanities*, 6(2): 1-34.
- Borchgrevink, Kaja og Ida Roland Birkvad (2021), "Religious norms and homeownership among Norwegian Muslim women", *Journal of Ethnic and Migration Studies*.
- Brakel, L.F. (2004), "Islam and local traditions: Syncretic ideas and practices", *Indonesia and the Malay World*, 32(92): 5-20.
- Caeiro, Alexandre (2004), "The social construction of sharī'a: Bank interest, home purchase, and Islamic norms in the West", *Die Welt des Islams*, 44 (3): 351-75.
- Dam, Henrik, Henrik Gam, Kjeld Hemmingsen og Jacob Graff Nielsen (2019), *Grundlæggende Skatteret 2019*, 12. udgave, Karnov Group.
- Ezzeldeen, Maged (2019), *Shedding light on Egypt's shadow economy*, PwC Middle East.
- IslamQA.info (2012), *Are gifts for weddings and other occasions like a debt that must be given to the giver on a subsequent special occasion?* <https://islamqa.info/en/answers/142317/are-gifts-for-weddings-and-other-occasions-like-a-debt-that-must-be-given-to-the-giver-on-a-subsequent-special-occasion>
- Juridisk Vejledning (2021), *Den juridiske vejledning 2021-2*, <https://skat.dk/skat.aspx?oid=124>
- Kongsgaard, Birgitte (2019), "Var jeg ikke højesteretsdommer, ville jeg være vindueskigger. Hvis det altså ikke var ulovligt", www.k-news.dk/nyheder/var-jeg-ikke-hoejesteretsdommer-ville-jeg-vaere-vindueskigger-hvis-det-alts%C3%A5-ikke-var-ulovligt
- Kühle, Lene og Malik Larsen (2019), *Danmarks moskeer – Mangfoldighed og samspil*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Michelsen, Aage, Steen Askholt, Jane Bolander, Liselotte Madsen, Anders Nørgaard Laursen og Inge Langhave Jeppesen (2017), *Lærebog om indkomstskat*, 17. udgave, København: DJØF-Forlag.
- Mills, Linnea (2017), "Barriers to improving tax capacity", *K4D Helpdesk Report*. Brighton, UK: Institute of Development Studies.
- Nenova, Tatiana, Cecile Thioro Niang og Anjum Ahmad (2009), *Bringing finance to Pakistan's poor: Access to finance for small enterprises and the underserved*, Washington DC: World Bank.
- Nadim, Marjan (2017), "Familien som ressurs eller hinder? Etterkommerkvinnens deltagelse i arbeid", *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 1(1): 35-52.
- Petersen, Jesper og Niels Valdemar Vinding (2020), *Sharia & samfund – Islamisk ret, etik og praksis i Danmark*, Samfundslitteratur.

- Salamon, Justyna (2021), "The impact of Islam on finances and the organisation and functioning of enterprises in the MENA region", *Journal of Management and Financial Sciences*, (43): 39-51.
- Sandsør, Astrid Marie Jorde (2010), "The rotating savings and credit association – An economic, social and cultural institution", thesis for the degree Master of Economic Theory and Econometrics, Department of Economics, University of Oslo, Oslo.
- Schultz-Knudsen, Mikele (2021), "The complex interplay between national law and practised Islam: Investigating emergent behaviours in Denmark", Ph.d.-afhandling, Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet, København.
- Shaffer, Marnie (2012), "A comparative examination of women's remittance practices in two Somali communities: Johannesburg, South Africa, and Columbus, Ohio", i Ibrahim Sirkeci, Jeffrey H. Cohen og Dilip Ratha, red., *Migration and remittances during the global financial crisis and beyond*, World Bank Publications.
- Shavit, Uriya (2019), "A fatwa and its dialectics: Contextualizing the permissibility of mortgages in Stockholm", *Journal of Muslims in Europe* 8 (3): 335–58.